

is szebben nyomtattathatók, és igen könnyen le lehetne kapatni a' Glascowi kevély nyomtatást, — ennél könnyebben meg-eshető dolog nintsen. De most, mit tsinálnak a' mi könyv Nyomtatóink? Széltére mázsolják a' kaptzából készült papirossat; mely hogy annál rútabb legyen, az olyan is neki áll a' könyv nyomtatásának, a' ki éppen annyit tud hozzá, mint a' tehén a' kártyázáshoz: ötven közzül alig van egy, a' ki tsak a' naggyából is értené a' mesterségét fundamentomason; ugyan hogy tudna hát ez újjakat tanítani s' jól formálni? Jó vólna ezt a' tudományok', mesterségek', 's Nemzet' boldogsága' archivumát', a' Könyv-nyomtatást jól észére hozni. Azon az 5—6000 forinton, a' mellyet a' mai időben egy haszontalan Könyv-nyomtató, — vagyis inkább, papiros motskoló Műhelyre 's szerszámra szoktak rend szerént el-vesztegetni, lehetne kettőt olyyat fel-állítani, mint az a' híres Glas-covi, 's Ámsterdami Elzevieré. — Két 's három Sajtós műhelyt értünk. — De minthogy bundánk nints, a' katzagány is jó. — Gondoljon többet utánna, a' ki Hazája' bóldogságát szereti, mozgolódjon, 's mozdíttson másokat is.“ (*Gazdaságot tzeelőző Újság, 1796. aug. 30. 277—278. lap.*)

Mindenki, aki ismeri a XVIII. században Magyarországon nyomtatott könyveket, igazságtalannak tartja ezt a kritikát. BÉL MÁTYÁS *Notitia*-i, a *Tripartitum*, PRAY műveinek kiadásai, FALUDINAK RÉVAY által sajtó alá rendezett kiadásai stb., stb. kiállják a versenyt a külföldi egykorú átlagkiadványaival.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Könyv, mely valóban megjelent. Anyagi Jenő. Verses regény. Szatmár, 1906. *Lövy Miksa* bizománya.

Az elmúlt esztendő márciusában a *Tükör* c. folyóirat 3. száma közölte MORAVEK ENDRE „*A könyvtár élete*“ c. igen tanulságos és egyben mulatságos cikkét. A szerző megvilágítani kívánta a könyvtár, valamint a könyvtárosi foglalkozás mibenlétét, mert talán egyetlen intézményről, annak belső életéről sem tud olyan keveset a nagyközönség; a könyvtár őrzi, de az érdeklődő előtt nem rejti el az emberiség szellemi kincsét, a könyvtáros pedig minden erejével iparkodik ezt a kincset minél hamarabb, minél könnyebben és tökéletesebben közkinccsé tenni. A könyvtárosi teendők egyik legérdekesebb ágának MORAVEK az útbaigazítások adását (dokumentáció) tartja; kétségtelenül igaza is van, mert ez teszi igazán próbára a könyvtárost és igazolja legelőször is hivatásbeli járatosságát, hiszen sok esetben a könyvtári kutató *meg sem tudja pontosan mondani*, hogy mit óhajt. Ennek igazolására egy-két mulatságos esetet is említ, mely jóízűségéért megérdemli a közlést.

„Volt rá eset“ — írja MORAVEK — „hogy egy német könyvtártól azt kívánták: állapítsa meg, ki a „*Die hundert versetzten Arztewitwen*“ című mű szerzője és kiadója. A könyvtár meg is felelt a bizalomnak s kiderítette a szerzőt, de azt is, hogy a könyv valódi címe: *Die hundertelf besten Arztewitze*“, ami az orvosözvegyektől meglehetősen távol esik. Az pedig e sorok írójával esett meg, hogy egy ifjú és bájos bölcsészethallgató „*Anyagi Jenő verses regényét*“ kereste a könyvtárban. Csak rövid vita után derült ki, hogy a hölgy a címet professzora előadása alapján vetette papírra. Ezek után már nem volt nehéz rájönni, hogy PUSKIN *Anyégin Eugén-jéről* lehetett szó s az előhozott könyv gyanúkat — látogatónk legnagyobb öröme — teljes mértékben megerősítette.“

Mondanunk sem kell, hogy magunk is igen jól mulattunk a véletlen adta ötletességeken és így az ügyes cikk nem mosódott el emlékeztünkben. Történt azután, hogy egy munkánkkal kapcsolatban böngészgettük PETRIK GÉZA *Magyar Könyvészetének 1901—1910-ig terjedő kötetit* és megakadt szemünk egy váratlan könyvcímen: „*Anyagi Jenő. Verses regény. Szatmár, 1906.*“ Mégis ráhibázott volna egy valóban megjelent könyvre a bölcsészethallgató? Ha valóban létezik e munka, mit rejthet a cím? Abban szinte bizonyosak voltunk, hogy a kérdéses könyv nem lesz BÉRCZY KÁROLY gyönyörű műfordítását túllícitálni óhajtó kísérlet, csak valami paródia. A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának állományából előhozatott (L. eleg. m. 283^k jelzetű) kötet teljesen igazolta feltevésünket. Az 55 oldal terjedelmű, kis nyolcadrétű füzet 1906-ban került ki a szatmárnémeti MORVAI JÁNOS könyvnyomdájából. A címlapján a szerző nem szerepel. Az előszóából azután megtudjuk a „mű“ keletkezésének a történetét: az 1904. év vége felé a szatmári Társaskör bizottságot küldött ki, hogy Szilveszter-estére eszeljen ki valami tréfás programot, amellyel a kasszinó közönsége jó hangulatban venne búcsút az elmúló esztendőből. „Az ötösbizottság kis és nagy, teljes és részleges, komoly és kedélyes, hivatalos és bizalmas jellegű gyűléseken, üléseken, zsúrokon, zsúriken, murikon, feketéken, kvarterkákon s feifoklokokon törte fejét a nem mindennapi szellemes ötleten, amelynek meg kell születnie, akár akar, akár nem. S minthogy muszáj volt, meg is született. Az ötösbizottság ötlete az volt, hogy öten írnak egy regényt, úgy, hogy egyik sem tudja, mit ír a másik; ebből föltétlen nagy bolondságnak kell kiszülnie. Az eszmének annyira megörült a szerzőtársaság, hogy örömeiben mind az öt elfelejtett dolgozni. Mikor azután eszükbe jutott, hogy dolgozni is kell, mert nem elég az ötlet, akkor meg elfelejtettek örülni. Utoljára kiszült, hogy nagy fába vágták a tejszéküket, s egyikük sem mer annyira

eredeti lenni, ahogy először gondolta. Végre rászánták magukat, hogy engednek valamit az eredetiségből, s meglegszenek azzal, hogy egy egységes művet véve alapul, öten ötféleképen elrontják, s így egy másik eredeti módon létesült művet alkotnak.“ Az ötösbizottság tagjai DR. FODOR GYULA, DR. NÉMETHY JÓZSEF, DR. BÖSZÖRMÉNYI EMIL, DR. TANÓDY ENDRE és DR. SCHÖNPLUG JENŐ PUSKIN *Anyégin Eugén-jét* szemelték ki áldozatul és egymás között felosztották a parodizálható verses regényt. A paródia előszóból és tíz címnélküli, római számmal jelzett fejezetből áll. FODOR írta az előszót, valamint az I., II., III. és az V. fejezetet, NÉMETHY a IV. és a VII., BÖSZÖRMÉNYI a VI., TANÓDY a VIII. és a X., végül SCHÖNPLUG a IX. fejezetet. A „magyar Anyéginben“ természetesen a komikum az uralkodó elem. Minden szereplője és cselekménye nevetséges. Anyagi Jenő, „mindnyájunk kedves ismerőse, ki hozzánk látogatni jó a mult évszázad kezdetiről, a neve akkor volt Anyégin, magyarrá lett a század végén“, üres, léhűtő, léha, tékozló, nőhódító világfiként jelenik meg. Leszney (Lenszky) Vladimir pedig nem a Kanton nevelődött, szíves, kedélyes, reményekkel teli, nyíltszívű költő, ellenben „Anyagihoz nagyon pászol, főképp mivel ő is gyászol. Ő is most lett önálló birtokos, külföldről jött, de nem nagyon okos. Magyar költő, bár őse lengyel, s mintha több vón neki eggyel . . .“ Lárifáriné (Larinné) és leányai Olga és Tatajánya (Tatjana) sem számíthatnak kíméletre: valamennyien üresfejű, számító, kacér és férjvadászó nők. A társszerzők az események parodizálását is keresztülvezették; mindenünnen kiküszöbölték a finom puskinsi hangulatváltozásokat, az ujjongást, a búskomorságot, a gyengéd szentimentalizmust, ellenben meghagyták, sőt felfokozták a csúfolkodó ironiát, melyet több helyen helyi és személyes vonatkozásokkal szőnek át. A társadalmi visszasságok emlegetése, az emberi fogatkozások pellengérré állítása itt semmi esetre sem nevelő célzatú, mert az egyedüli cél a megnevetetés, ami a társszerzőknek nem egyszer keserű fáradságukba kerül:

*Könnyebb a vénnek
Fiatal arcot ölteni,
Mint társszerzőknek együtt
Verses regényt megkölteni.*

— írja NÉMETHY. A társszerzők Anyagi Jenője nem is érzi magát az élet betegszívű, társtalan árvájának: magasra emelt fővel és pohárral a kezében köszönti sorsát, hogy meggátolta a kacérkodó, férjes Tatajányával való házasságát.

Mindezek megadják a kulcsot a „magyar Anyégin Eugén“ létrejöttének a megértéséhez. Pongyola verses formájával, kínrímeivel nem

tarthat igényt (aminthogy valószínűleg nem is tartott) irodalmi értékelésre, mert csak időtöltésből alkotta egy vidéki társaskör szilveszteri közönségének, hogy kellemes hangulatban lépjen át az új esztendőbe. Így támasztotta fel akaratlanul az a bizonyos „bölcészethallgató” „Anyagi Jenőt”, akit bizony már vastagon belepett a por.

Íme, a könyvtári kutatók sokszor akaratlanul is ráhibáznak valóban megjelent könyvekre, melyekről tulajdonképpen nincs is tudomásuk. Bár feltételezhető az is, hogy az a bizonyos „bölcészethallgató” tényleg az „*Anyagi Jenő*” c. versesregény-paródiát szerette volna forgatni, azonban nem lévén biztos a saját kérésében s nem tudván azt sem, hogy az ilyen természetű és tárgyú művek elsőrendű lelőhelye a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtára, mely hivatásának megfelelően gyűjt össze minden magyarországi és magyar vonatkozású sajtóterméket, meglepéssel vette a könyvtáros által feléje nyújtott munkát, mert címe hasonlított a kívánt könyv címéhez.

SZEMZŐ PIROSKA.

Az első magyar kantiánus filozófia. Az Országos Széchényi-Könyvtár kéziratára igen fontos tudománytörténelmi dokumentummal gazdagodott 1938 folyamán. Egy, a debreceni kollégiumban 1800—1803-ban tartott filozófiai előadásokról készült jegyzet ez a kézirat. Ezek az iskolai jegyzetek, melyekből a kéziratárnak szép gyűjteménye van, igen érdekes és becses forrásai nemcsak a régi magyar iskola történelmének, közoktatásunk multbeli ismeretének, hanem egyben közműveltségünk multjának, sőt tudománytörténelmünknek. Ezek a kéziratok hűségesen beszámolnak arról, milyen szellemi áramlatok, tudományos felfedezések milyen gyorsan és milyen mértékben hatották át a magyar tudományosság művelőit és terjesztőit, kik abban az időben főként a tanárok voltak, s mennyire terjedtek el az iskolán keresztül a műveltek szélesebb rétegeiben is. Ezek a kéziratok gyakran egyedüli emlékei ezeknek a fontos adatoknak, mert nyomtatott könyv nem mindig számol be róluk. S, az is gyakori eset, hogy egy új szellemi mozgalom csak későbbben jelentkezik a könyvek lapjain, holott már korábban elérte hazánkat is, s ennek idejét csak az iskolai jegyzetekből állapíthatjuk meg, nélkülük nem is tudnánk róla.

Ez a helyzet KANT tanainak magyarországi megjelenése körül is. Mindeddig úgy tudtuk, hogy *magyar nyelven* a kanti filozófia — leszámítva MÁRTON ISTVÁNNAK a kriticismus szellemében írt, de teológiai műveit (1796, 1817) — csak 1817-ben szólal meg, KÖTELES SÁMUEL etikai művében. (Az erkölcsi filozófiának eleji, Maros-Vásárhely.) Addig csak egy latinnyelvű irat jelent meg KANT szellemében, FUCHS